

İbn Kayyim el-Cevziyye (1997). İslam'da Çocuk: Çocuk Hakları, Terbiyesi ve İlahi Hükümler (Çev. M. KISA). İstanbul: Esra Yayınları, 349 s.

İrem DOĞAN*

E-mail: ogr.irem.dogan@ahievran.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3896-5249>

Yaşam zincirinin en önemli halkalarından biri olan çocukluk dönemi, herhangi bir deneyim ve yeterliliğe sahip olunmayan ayrıca yetişkinlerin bakım ve korumasına ihtiyaç duyulan bir dönemdir (Bayraktar, 2020, s. 340). Çocukluk döneminde olan bireyler dünyaya gelişleriyle bazı temel haklara, onlardan sorumlu yetişkinler de bu bireylere karşı bazı temel sorumluluklara sahip olurlar. Bu anlamda, insan haklarının temelinin çocuk hakları olduğu ifade edilebilir (Bilir Seyhan & Arslan Cansever, 2015, s. 346). İnsan hakları yanında çocuk haklarının ayrı bir kategoride ele alınmasının nedeni ise çocukların özel haklara sahip olmaları ve ayrıcalıklı konumda olmaları değil, onların kendilerine has gereksinimlerinin olduğudur (Dirican, 2018, s. 48).

Bu bağlamda İslam dini çocuklar ve yetişkinler için birtakım hükümler ortaya koymuştur. Tanıtımını yaptığımız “İslam'da Çocuk” isimli kitapta İbn Kayyim el-Cevziyye bu hükümleri açıklamayı amaçlamıştır. Arapça olarak kaleme alınan eser, Mahmut Kısa tarafından 1997 yılında Türkçeye çevrilmiştir. Eserin kendi dilindeki adı “Tuhfetü-l Mevdûd Bi ahkâmî'l-Mevlûd” tur. Kitapta, eserin 807 yılında Abdullah b. Ali b. Aydoğdu el-Hanbeli tarafından istinsah edildiği bilgisine yer verilmiştir.

Eser, 17 bölümden oluşmaktadır. Yazar bölümlere geçmeden önce “Kitabın Yazılış Gayesi” başlığını taşıyan bölümde kitabın yazılış amacını takdim etmektedir. el- Cevziyye bu doğrultuda kitabın yazılış amacının çocuk sahibi olmaktan ve var olan çocukları sevmenin önemine, çocukların kulağına ezan okunmasından tahnik yapılmasına, akıka ve ahkâmına kadar yetişkinlerin, çocuklara karşı insani, ahlaki ve dini birçok sorumluluğunu açıklamak olduğunu ifade etmektedir (ss. 15-16).

Eserin birinci bölümünde, çocuk sahibi olmayı arzu etmenin müstehap olması ve aile bireylerinin niceliği ilgili ayet (Bakara 2/187, Nisa 4/3, Tevbe 9/28) ve hadis rivayetleri (Buhârî, “Sahih-i Buhârî”, 73/2, Müslim, “Sahih-i Müslim”, 1105/2; 1255/3; 2030/4; 2028/4, Ebû Dâvud, “es-Sünen”, 2/220, İbn Mâce, “Sünen-i İbn Mâce”, 592/1; 1207/2, Ahmed b. Hanbel, “el-Müsned”, 361/24; 213/5, el-Heysemi, “Mevâridü'z-zam'ân ilâ zevâ'idi İbn Hibbân”, 1730/428) çerçevesinde ele alınmıştır (ss. 17-26). Eserin ikinci

* Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Lisans Öğrencisi.

bölümünde, Allah'ın lütfetmiş olduğu kız çocuklarından hoşlanmamanın mekruh oluşu ilgili ayet (Şura 26/49-50, Nahl 16/58, Nisa 4/19) ve hadis rivayetleri (Buhârî, "Sahih-i Buhârî", 110/2, Müslim, "Sahih-i Müslim", 2027/4, Ebû Dâvud, "es-Sünen", 338/4, İbn Mâce, "Sünen-i İbn Mâce", 1210/2, Ahmed b. Hanbel, "el-Müsned", 622/28; 148/14, Beyhaki, "Sünenü'l-Kübrâ", 145/11, Hümeydi, "el-Müsned", 8/2) çerçevesinde ele alınmıştır (ss. 27-32).

Üçüncü bölümde çocuk sahibi olan kişiyi tebrik etmenin müstehap olması ilgili ayet (Hud 11/69-74, Saffa 37/101, Zariyat 51/28, Hicr 15/51-56, Meryem 19/7, Ali İmran 3/39) ve hadis rivayetleri (Buhârî, "Sahih-i Buhârî", 9/7, Müslim, "Sahih-i Müslim", 2120/4) çerçevesinde ele alınmıştır (ss. 33-36). Dördüncü bölümde, çocuğun sağ kulağına ezan, sol kulağına kâmet okumanın müstehap olması ilgili hadis rivayetleri (Hâkim, "el-Müstedrek alâ Sahihayn", 3/180, Ebû Ya'lâ, "el-Müsned", 12/150) ile ele alınmıştır (ss. 37-38). Beşinci bölümde, dünyaya geldiğinde çocuğa tahnîk yapmanın müstehap olması ilgili hadis rivayetleri (Müslim, "Sahih-i Müslim", 1689-1691/3) ile değerlendirilmiştir (ss. 39-40).

Altıncı bölümde ise akika ve ahkâmıyla ilgili bilgiler ilgili ayet (Kevser 108/2, En'am 6/70 ve 162, Müddesir 74/38, Lokman 31/133, Bakara 2/48 ve 254, İsrâ/64, Sebe 34/20) ve hadis rivayetleri (Buhârî, "Sahih-i Buhârî", 98/3; 41/8; 116/8; 164/3, Müslim, "Sahih-i Müslim", 192/1, Ebû Dâvud, "es-Sünen", 107/3; 105/3; 289/4, İbn Mâce, "Sünen-i İbn Mâce", 1056-1057/2, Tirmizi, 150/3; 148/3; 170/3; 429/4, Nesai, "Sünenü'l-Kübrâ" 160/6, Ahmed b. Hanbel, "el-Müsned", 50/39; 371/45, Ahmed b. Hanbel, "el-Câmi-u'l-Ulûm", 97/15, Mâlik, "el-Muvatta" 973/2; 500-501/2, Beyhaki, "Şuabu'l-İman", 504/9; 507/9; 509/9, İbn Ebi Şeybe, "el-Musannef", 113-114/5) çerçevesinde ele alınmıştır. Altıncı bölüm 22 alt başlıktan oluşturulmuştur. el- Cevziyye bu başlıklarda, akika kelimesinin etimolojik kökenleri üzerinde durmuş ayrıca akikanın farz veya müstehap, mekruh veya meşruiyeti ile ilgili tartışmalara yer vermiştir (ss. 41-110). Yedinci bölüm çocuğun başının traş edilip saçı ağırlığına sadaka verilmesi ve kaza' (yarım traş) konularını ele alan alt başlıklar ilgili hadis rivayetleri (Müslim, "Sahih-i Müslim", 1675/3, Mâlik, "el-Muvatta", 501/2) çerçevesinde oluşturulmuştur (ss. 111-116).

Sekizinci bölümde çocuğa isim verme ve bununla ilgili hükümler ilgili ayet (Meryem 19/28, Ahzab 33/5 ve 12-13, Hucurat 49/11, A'raf 7/180) ve hadis rivayetleri (Buhârî, "Sahih-i Buhârî", 41-44/8; 45/8; 92/8, Buhârî, "el-Edebü'l- Müfred", 444, Müslim, "Sahih-i Müslim", 1689-1692/3; 1807/4; 635/2; 628/2; 1682-1686/3; 1400/3; 1728/4; 1953/4; 1011/2; 1007/2; 1828/4; Ebû Dâvud, "es-Sünen", 287-289/4, İbn Mâce, "Sünen-i İbn Mâce", 146/1; 1230/2, Nesai, "Sünenü'l-Kübrâ", 251/4, Ahmed b. Hanbel, "el-Müsned" ,610/30; 377/31; 264/2; 434/38, Mâlik, "el-Muvatta", 973/2, Beyhaki, "Şuabu'l-İman", 517/9; 519/9, İbn Ebi Şeybe, "el-Musannef 261-263/5, İbn Hacer, "Fethul-Bari Şerhu Sahihil-Buhârî", 579/10) çerçevesinde ele alınmıştır (ss. 117-170).

Dokuzuncu bölümde çocuğun sünnet edilmesi ve sünnet ile ilgili hükümlere yer verilmiştir. Konu, ilgili ayet (Bakara 2/124, 130-131, 135-138, Rum 30/30, Nahl 16/123, Yusuf 12/37-38, Âl-i İmran 3/95, Talak 65/2, Tevbe 9/91, Enbiya 21/104, A'raf 7/29) ve hadis rivayetleri (Buhârî, "Sahih-i Buhârî", 140/4; 66/8, Müslim, "Sahih-i Müslim", 1839/4; 221/1; 1020/2; 361/1, Ebû Dâvud, "es-Sünen", 98/1; 368/4, İbn Mâce, "Sünen-i İbn Mâce", 199/1; 1148/2; 15/1, Tirmizi, "Sünenü't-Tirmizî", 382/2; 309/4, Ahmed b. Hanbel, "el-Müsned", 268/30; 163/24; 319/34, Beyhaki, "Şuabu'l-İman", 119/11, Beyhaki, "Sünenü'l-Kübrâ", 565/8) çerçevesinde ele alınmıştır (ss. 171-240). Onuncu bölümde kız ve erkek çocuğunun kulağının delinmesi ilgili ayet (Nisa 4/119) ve hadis rivayetleri (Müslim, "Sahih-i Müslim", 602/2) çerçevesinde ele alınmıştır (ss. 241-244).

On birinci bölümde henüz yemek yemeyen erkek ve kız çocukların idrarının hükmü ilgili hadis rivayetleri (Buhârî, "Sahih-i Buhârî", 76/8, Müslim, "Sahih-i Müslim", 1/238, Ebû Dâvud, "es-Sünen", 102/1, İbn Mâce, "Sünen-i İbn Mâce", 174/1, Ahmed b. Hanbel, "el-Müsned", 7/2) çerçevesinde ele alınmıştır. (ss. 245-248). On ikinci bölümde çocuğun tükrük ve salyasının hükmü ele alınmıştır (ss. 249-250). On üçüncü bölümde, elbisesinin temizlik durumu bilinmese bile çocukların namaz esnasında taşınması ilgili hadis rivayetleri (Müslim, "Sahih-i Müslim", 1/385, Ebû Dâvud, "es-Sünen", 241/1) çerçevesinde ele alınmıştır (ss. 251-252). On dördüncü bölümde çocukları öpme ilgili hadis rivayetleri (Buhârî, "Sahih-i Buhârî", Müslim, "Sahih-i Müslim", 4/1808, 7/8, Ahmed b. Hanbel, "Fedailü-s Sahabe", 583/2) çerçevesinde ele alınmıştır (ss. 253-254).

On beşinci bölümde, çocuklara adil davranmanın dini gerekliliği yanında onlara iyi bir eğitim vermenin ve ilim öğretmenin önemi üzerinde durulmuştur. Konu ele alınırken ayet (Tahrim 66/6, AnkEbût 29/8, Nisa 4/36, İsra 17/31) ve hadis rivayetlerinden (Buhârî, "Sahih-i Buhârî", 5/2; 158/3, Ebû Dâvud, "es-Sünen", 133/1, Tirmizi, "Sünenü't-Tirmizî", 401/3, Ahmed b. Hanbel, "el-Müsned", 128/24, Beyhaki, "Şuabu'l-İman" 128/11) yararlanılmıştır (ss. 255-262). On altıncı bölümde çocuğun süt anneye verilmesinden süttan kesilmesine kadar bakımı ve beslenmesi ile ilgili hükümler ele alınmıştır. Bakara suresi 233. ile Tekvir suresi 8. ayetleri ve ilgili hadis rivayetlerinden (Müslim, "Sahih-i Müslim", 1067/2, Tirmizi, "Sünenü't-Tirmizî", 269/3, Ahmed b. Hanbel, "el-Müsned", 566/45) yararlanılmıştır (ss. 263-278).

On yedinci ve son bölümde ise, insan oğlunun nutfe oluşundan ölümüne kadar gelişim aşamaları ve özellikleri, ilgili ayet (Mu'minun 23/12-16, İnsan 76/28, Zümer 39/6, Mü'min 40/83, Ahkâf 46/15, Bakara 2/233 ve 60, Ra'd 13/8, Hud 11/44, İnfitar 82/5-6, Âl-i İmran 3/5-6, Tarık 86/5-7, Hac 22/5, Zariyat 51/20-21, Abese 80/17-23 ve 38-41, Nahl 16/78 ve 111, En'am 6/19 ve 101, İnşıkak 84/19, Nur 24/58-59, Rum 30/54, Yasin 36/52, Zilzal 99/7-8, Hadid 57/13-15) ve hadis rivayetleri (Buhârî, "Sahih-i Buhârî", 5/2; 26/1; 132/4, Müslim, "Sahih-i Müslim", 2036-2037/4; 250-252/1; 534/1, Ebû Dâvud, "es-Sünen", 248/2; 273/2; 133/1; 139/4, Nesai, "Sünenü'l-Kübrâ", 125/6, Ahmed b. Hanbel, "el-Müsned", 64/26; 437/7; 308/12, Mâlik, "el-Muvatta", 825/2) çerçevesinde açıklanmıştır (ss. 278-349).

el-Cevziyye, bu eseriyle çocuk haklarının İslam'daki yeri ve önemini ortaya koymuştur. Bugün ise çocuk hakları, Çocuk Hakları Sözleşmesi ile hukuksal boyuta taşınarak güvence altına alınmıştır. Fakat buna rağmen çocuk haklarının korunmasında uygulama bakımından istenilen ilerleme sağlanamamıştır. “Çocuklarımızın önemli bir kısmı halen sağlık hizmetlerine erişim, yeterli ve eşit eğitim, insanca yaşam standardı, kültürel etkinliklere ulaşma, istismar ve ihmalden korunma, madde bağımlılığından korunma gibi haklardan yoksun yaşamlarını sürdürmektedirler. Özellikle çocuk istismarı her geçen gün daha da büyüyen bir toplumsal sorun olarak karşımızda durmaktadır.” (Kubin, 2018, s. 7).

Yetişkinlerin çocuklarına karşı sorumluluklarının bilincinde olmaları ve onların sahip olduğu hakları tanınmaları insani ve dini anlamda çocuklarına karşı vazifelerini yerine getirebilmelerinde farkındalık oluşturmaktadır. Bu farkındalık çocukların beden ve ruhen sağlıklı yetişkinler olabilmeleri için onlara barış, refah ve huzur içinde yaşayacakları bir ortam sunacaktır. Bu durumda ailede ebeveynlerin, okulda eğitimcilerin, toplumda da diğer insanların gereken hassasiyeti göstermeleri, yeterli donanımlara sahip olmaları ve devamında ilgili girişimlerde bulunmaları sağlanmalıdır.

el-Cevziyye çocukla ilgili hükümleri açıklaması, ebeveynlerin çocuk bakımı ve korunması için ihtiyaç duyduğu bilgileri barındırması ve ebeveynlerin çocuklarına karşı sorumluluklarını dile getirmesi bakımından bu eserin yazılış amacını gerçekleştirmiştir. Yazıldığı dönem göz önüne alındığında toplumun ihtiyaçlarına cevap vermesi açısından yeterli nitelikte kabul edilebilecek olan bu eser günümüz açısından bakıldığında gündelik hayatın değişen ve dönüşen unsurlarına, modern hayatın sorunlarına yeterli cevaplar verebilecek nitelikte değildir. Ancak bu haliyle eser konunun araştırmacılarına tarihsel bağlamda önemli veriler sunmaktadır. Eserde konularla ilgili olarak yazara ait öznel bilgilere pek rastlanılmamakta ve esere sadece Kur’ân-ı Kerim ve hadis rivayetleri kaynaklık etmektedir. Dipnot şeklinde verilen bu ayet ve rivayetlerde yazım hatalarına, eksikliklerine ve uyuşmazlıklarına rastlanılmaktadır. Bununla birlikte kitabın bir kaynakça bölümü bulunmamaktadır. İçindekiler bölümünde yer alan başlıklar ile bölüm içindeki başlıkların uyuşmaması ve tek bir görsele bile yer verilmemesi eserin bir diğer eksikliklerindedir. Bölümler arasındaki kapsam farklılıkları dikkat çekmektedir. Eserde yoğun olarak karşımıza çıkan dini terimler bu tür okumalara âşina olmayan okuyucuları zorlayabilecek ölçüdedir.

Yeni çevirilerinde esere görsel içerikler, farklı dokümanlar ve makaleler eklenebilir. Başlık, içerik ve dipnotlar, aralarında uyum ve imla kuralları göz önünde bulundurularak yeniden hazırlanabilir. Ayrıca kitabın sonuna kaynakça eklenmesi tavsiye edilebilir.

Sonuç olarak eser, çocuğun mükellefiyet çağına erişinceye kadar bakım ve terbiyesini üstlenen ebeveynlere ayet ve hadis merkezli bilgiler sunmaktadır. Bu hedefe ulaştıracak terbiyeyi almak çocuğun hakkıdır. Onun bakımını üstlenen kişiler bu haktan sorumludur. Bu çerçevede eser, çocukların haklarına karşı yetişkinlerin taşıdığı sorumluluklarla ilgili bir

içeriğe sahip olması bakımından çocuk terbiyesinde yol gösterici olma özelliğine sahiptir. Eser sadece din eğitimi alanı için değil, tarihsel bağlamda insanı tanıma ihtiyacı duyan diğer alanlar için de önemli katkılar sunmaktadır.

Kaynakça

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî (2009). *el-Câmiu'l-ulûm*. Feyyum: Darû'l-Felâh.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeyânî (1983). *Fedailü-s sahabe*. Vasiyullah b. Muhammed Abbas (Thk.). Beyrut: Müessesetü-r Risale.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî (1421). *el-Müsned*. Şuayb Arnaut (Thk.). Beyrut: Müessesetü-r Risale.

Bayraktar, M. M. (2020). Sosyal hizmet alanlarında din eğitimi. *Din Eğitimi* (Ed. M. Fatih Genç). İstanbul: Lisans Yayıncılık, 335-360.

Beyhaki, Ebû Bekr Ahmed b. el-Huseyn b. Ali, *es-Sünenü'l-kübrâ*. M. Abdulkadir Atâ (Thk.). Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye.

Beyhaki, Ebû Bekr Ahmed b. el-Huseyn b. Ali (2003). *Şuabu'l-iman*. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd.

Bilir Seyhan, G. & Arslan Cansever, B. (2015). Okulöncesi dönem çocukları için hazırlanmış çocuk hakları temalı pano uygulamaları pilot çalışma. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 4, 345-354.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail (1998). *el-Edebü'l-müfred*. Semir b. Emin ez-Züheyri (Thk.). Riyad: Mektebetü'l-meârif.

Buhârî, Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmail (1311). *Sahih-i Buhârî*. Camiatü min'el-Ulema (Thk.). Mısır: Bilmataati-l Kübra el-Emiriyye Bibulak.

Dirican, R. (2018). Tarihi süreçte çocukluk ve çocuk hakları. *Çocuk ve Gelişim Dergisi*, 2(2), 51-62. DOI: 10.36731/cg.472028

Ebû Dâvud, Süleyman b. el-Eş'as el-Ezdî es-Sicistanî. *Sünen-i Ebî Dâvud*. M. Muhyiddin (Thk.) Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye.

Ebû Ya'lâ el-Mevsilî (1983) *el-Müsned*. Hüseyin Selîm Esed (Thk.). Dimaşk: Dâru'l-Me'mûn Li't-Türâs.

el-Heysemi, Ebû'l-Hasen Ali b. Ebî Bekr *Mevâridü'z-zam'ân ilâ zevâ'idi İbn Hibbân*. Muhammed Abdurrezzâk Hamza (Thk.). Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye.

el-Humeydî, Ebû Bekir Abdullah b. ez-Zübeyr (1996). *el-Müsned*. Hasan selim Esed ed-Dârâni (Thk.). Dimaşk: Dârü's-Saka.

- Hâkim en-Neysâbü'rî, Muhammed b. Abdullah (1990). *el-Müstedrek alâ Sahihayn*. M. Abdulkadir Atâ (Thk.). Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye.
- İbn Ebi Şeybe, Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed (1409). *el-Musannef*. Kemâl Yûsuf el-Hût (Thk.). Riyad: Mektebetü'r-Rüşd.
- İbn Hacer, Ebu'l-Fazl Şihâbüddin Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalâni (1379). *Fethu'l-bârî şerhu Sahihil-Buhâri*. Muhammed Fuad Abdulbâki (Thk.). Beyrut: Dâru'l-Mâife.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Kazvinî. *Sünen-i İbn Mâce*. Muhammed Fuad Abdulbaki (Thk.). Daru İhyai'l- Kütübü'l- Arabi.
- Kubin, D. (2018). Çocuk Hakları ve Lions, *Çocuklar Hak'lı Çalışmayı Sorunlar-Öneriler*. İstanbul: Uluslararası Lions Dernekleri 118-T Yönetim Çevresi Federasyonu. (s.7). Alındığı URL: <https://www.lionsturkiye.org/public/images/anahaber/cocuk-calistay.pdf>
- Mâlik b. Enes, Ebû Abdullah el-Asbahi el-Himyeri (1985) *el-Muvatta*. Muhammed Fuâd Abdulbakî (Thk.). Beyrut: Dâru İhyai't-Türâsî'l-Arabî.
- Müslim, Müslim b. Haccâc, *Sahih-i Müslim*. Muhammed Fuâd Abdulbakî (Thk.). Beyrut: Dâru İhyai't-Türâsî'l-Arabî.
- Nesâi, Ebû Abdirrahman Ahmed b. Şuayb (2001). *Sünenü'l-kübrâ*. Hasen Abdülmün'im (Thk.). Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa (1998). *Sünenü't-Tirmizî*. Beşşâr Avvâd Ma'rûf (Thk.). Beyrut: Daru-l Garb el-İslami.